

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

L/2

БЕОГРАД
2019

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИЉ

Година I Свеска 1

БЕОГРАД

1932

НАШ ЈЕЗИК

L CB. 2

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Борђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Ову свеску *Нашег језика* приредиле су
др Марина Николић и др Марина Спасојевић.

Рецензенти
др Марина Николић, др Владан Јовановић,
др Марина Спасојевић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–4–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjzikisjsanu@gmail.com.

Штампа Планета принт, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, бр. 1 (1932/1933) – год. 8, бр. 1 (1941); Н.С. Књ. 1 (1949/1950)–. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1932/1933– (Београд, Планета принт).

Полугодишње

ISSN 0027-8084 = Наш језик

COBISS.SR-ID 615951

Проф. др Срето Танасић, дописни члан АНУРС

*Радове на с̄раницама овог броја
часо̄писа Наш језик колеге,
̄пријатељи и некадашњи с̄уден̄и
̄освећују ̄роф. др Сре̄и Танасићу,
до̄исном члану АНУРС,
̄оводом седамдесе̄ година живо̄а
са искреним жељама за дугим живо̄ом
и не̄рекидним с̄варалаш̄вом*

НАШ ЈЕЗИК

Књига L

Св. 2 (2019)

САДРЖАЈ

Повод

- Седамдесет година живота др Срете Танасића – пола века љубави
према српском језику (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) 1–7
- Библиографија радова др Срете Танасића
(ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ) 9–30

Срето Танасић у српској лингвистици

- Стандардизација српског језика и језичка култура у проучавањима
Срете Танасића (МАРИНА М. НИКОЛИЋ) 31–37
- Срето Танасић против језичких манипулација
(БИЉАНА С. САМАРЦИЋ) 39–47
- Значај Танасићевих истраживања за лексикографски третман
трпног глаголског придева у Речнику САНУ
(ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ) 49–57

Акцентологија и фонологија

- Силазни акценти на непочетним слоговима ријечи у српском
књижевном језику (МИЛОРАД П. ДЕШИЋ) 59–64
- О прозодијским аспектима риме у српској поезији
(ДРАГА С. ЗЕЦ) 65–75
- Белићеви погледи на акценте и културу говора у часопису *Наш
језик* из данашње перспективе (АЛЕКСАНДРА Р. ЛОНЧАР
РАИЧЕВИЋ, МАРИНА С. ЈАЊИЋ) 77–85
- О неким спорним рефлексима *jaīa* (САЊА М. КУЉАНИН) 87–93

Морфологија и творба речи

- О архаизмима у српском језику, посебно граматичким
(ПРЕДРАГ Ј. ПИПЕР) 95–107

Прелазни карактер префиксоида у савременом српском језику (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ)	109–116
Морфолошка средства којима се појачава или ослабљује значење мотивне речи у творби (нацрт за једну могућу морфологију градуабилности) (МИРЈАНА К. ИЛИЋ)	117–122
Статус лексеме <i>сам</i> у савременом српском језику (АНА М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ)	123–129
Узвици у служби других врста речи у српском језику (ИВАНА В. ЛАЗИЋ-КОЊИК)	131–139
Експресивна вредност збирних именица које означавају етничке, националне, верске групе (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ)	141–150
О могућим семантичким дистинкцијама глаголских именица у српском језику <i>јризнање</i> : <i>јризнавање</i> , <i>јридружијење</i> : <i>јридруживање</i> и сл. у контексту актуелне политике (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ)	151–159
Видско парњаштво и акционалност (префикс <i>за-</i>) (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ)	161–168

Синтакса и семантика

О двјема спорним конструкцијама у српском језику (<i>за</i> + инфини- тив и <i>за</i> + акузатив у значењу одређивања правца кретања) (БРАНИСЛАВ М. ОСТОЈИЋ)	169–176
Значење и контекст: неки проблеми око значења и употребе гла- голских личних облика (РАДОЈЕ Д. СИМИЋ, ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ)	177–187
О реченицама са спојем <i>а</i> и <i>у</i> у везничкој позицији (МИЛОШ М. КОВАЧЕВИЋ)	189–196
Синтаксичке конструкције ‘глагол + <i>ми се</i> ’ у српском језику (ДИМКА В. САВОВА)	197–204
О једној посебној контрафактивној конструкцији у српском језику (ЉУДМИЛА В. ПОПОВИЋ)	205–220
Синтакса и семантика предикатског израза <i>јјознајти (се)</i> (ВЛАДИСЛАВА Ж. РУЖИЋ)	221–236
О предлогу <i>јјоврх</i> (ДУШКА Б. КЛИКОВАЦ)	237–258
Синтакса и семантика предлога <i>јјри</i> (ИВАНА Н. АНТОНИЋ)	259–268
О српском глаголу <i>јјријти</i> (НАДА Л. АРСЕНИЈЕВИЋ)	269–280
Значењски ресурси функционалних глагола: на примеру предик- ката ‘сукобити се’ (МИЛИВОЈ Б. АЛАНОВИЋ)	281–288
Утицај полипрефиксације глагола на њихово синтаксичко окружење (МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ)	289–295
О (лексичко-граматичким) значењима глаголских речи (ИВАНА Р. ЈОВАНОВИЋ)	297–306

Негација као језичка категорија – општи осврт (ЈЕЛЕНА Л. ПЕТКОВИЋ)	307–314
Један тип безличних реченица у српском и руском (у контексту језичке слике света) (БИЉАНА Ж. МАРИЋ)	315–322
Асиндетске структуре с концесивним значењем у савременом српском језику (МИЈАНА Ч. КУБУРИЋ МАЦУРА)	323–334
О употреби израза <i>један/једно с другим</i> и <i>једна с другом</i> у српском језику (ИВАНА З. МИТИЋ)	335–342
Линеаризација протосоцијативних и псеудосоцијативних кон- струкција у српском језику (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ)	343–351
Императив као маркер неочекиваности (ДРАГАНА М. КЕРКЕЗ) ..	353–359
Статус финалних реченица у <i>Зборницима закона и уредбених указа</i> из пете деценије 19. века (ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ)	361–368

Лексикологија, лексикографија и терминологија

Рјечници као средство успостављања ауторитета (ДАНКО М. ШИПКА)	369–386
Слов'янска терминологија кінца ХХ – початку ХХІ століть у діалози традиційної та електронної бібліографії (ВІКТОРИЈА Л. ІВАЩЕНКО)	387–397
Нова лексика у области туризма у савременом српском језику (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ)	399–408
Саобраћајна терминологија у савременом српском језику (ГОРДАНА Д. ДИМКОВИЋ ТЕЛЕБАКОВИЋ)	409–418
Винаверове крушке <i>крусиџуменка</i> и <i>бергамка</i> и ријеч-двјије по- водом њих (НЕЂО Г. ЈОШИЋ)	419–427
Називи за печурке у српским народним говорима (МАРИНА С. ЈУРИШИЋ, ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ)	429–439
Турцизми у 20. тому Речника САНУ (МАРИЈА С. БИНЂИЋ) ..	441–448
Прилог опису семантике придева <i>йразан</i> (НАТАША М. МИЛАНОВ)	449–456
Једно запажање о прилогу <i>вуковски</i> у српском језику (ИРЕНА Р. ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ)	457–463

Стилистика

Превођење као креативни и лингвистички изазов у савременом српском језику (НЕНАД Б. ВУКОВИЋ)	465–471
О стилистичким особинама Андрићева наратива у роману <i>На Дрини ћуџрија</i> (ГАЛИНА Г. ТЈАПКО)	473–485
Заграде у Андрићевим романима (БРАНКО Ђ. ТОШОВИЋ)	487–494

Суфикси <i>-ица</i> и <i>-ка</i> у језику Петра Кочића (ДРАГО В. ТЕШАНОВИЋ, ДРАГАНА Д. ЛАЗИЋ)	495–506
Индивидуална лексика у дјелу Исидоре Секулић (творбено- -семантичке одлике именица) (ВЕСЕЛИНА В. ЂУРКИН)	507–520
„Унутрашњост“ поетонима <i>Тигар</i> Бранка Топића (МИРЈАНА Н. СТОЈИСАВЉЕВИЋ)	521–527
(Не)референцијалност антецедента релативних клауза у песми „Он“ Сунчице Денић (ТАЊА З. РУСИМОВИЋ)	529–540

Прагматика

О пружању утехе саговорнику у говору свакодневне комуникације (БОЈАНА С. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	541–550
Реторичка структурална теорија и реализација елементарних јединица дискурса на примеру онлајн коментара у српском и руском језику (РАДОСЛАВА М. ТРНАВАЦ)	551–570

Дијалектологија

О једној старој падежној конструкцији у говору источnobосан- ских Ера – генитив издвајања из скупине (СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ)	571–576
Третман полисемије и хомонимије у дијалекатским речницима (МАРТА Ж. БЈЕЛЕТИЋ)	577–585
Језичке крхотине и дијалекатски речник (НЕДЕЉКО Р. БОГДАНОВИЋ)	587–593
Говори Црне Горе у основици српског књижевног језика (МИОДРАГ В. ЈОВАНОВИЋ)	595–603
Западнобоснијска диалектна лексика в общесербском контек- сте (на примере говора Манячи) (ЕКАТЕРИНА И. ЯКУШКИНА)	605–613
Неке позајмљенице у коларској терминологији говора Карашева (МИХАЈ Н. РАДАН, МИЉАНА-РАДМИЛА М. УСКАТУ)	615–626
О акценту као прилогу очувању дијалекта (ЈОРДАНА С. МАРКОВИЋ)	627–636
Репартиција рефлекса вокалног <i>л</i> у говорима Лужнице и Пирота (ЉУБИСАВ Н. ЂИРИЋ)	637–644
Рефлекси финалног <i>л</i> у лексеми <i>заова</i> у говорима призренско- -тимочке дијалекатске зоне (АНА Р. САВИЋ-ГРУЈИЋ)	645–653
Вокалске редукције у говору Бастаса (ДРАГОМИР В. КОЗОМАРА)	655–662
О приступима у досадашњим истраживањима синтаксе падежа у херцеговачко-крајишким говорима (ЗОРАН М. СИМИЋ)	663–677

Циљне (намерне, финалне) реченице у сиринићком говору (РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ, БОЈАНА М. ВЕЉОВИЋ)	679–685
Вербализација концепта <i>здравље</i> у тимочко-лужничким говорима (ТАЊА З. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	687–694

Ономастика

Marginalia onomastyczne (ZUZANNA V. TOPOLINSKA)	695–698
О релационим микропонимима у Рађевини (МИРЈАНА С. ПЕТРОВИЋ-САВИЋ)	699–705
Прилог реконструкцији ојконима <i>Вогошћа</i> (ЈЕЛЕНА В. ЈАЊИЋ)	707–714

Социолингвистика

Linguistic Ideology and the Art of Re-Edition on the Second Edition of Ioann Rajić's <i>History of Various Slavic Peoples</i> (1823) (МОТОКИ У. НОМАЧИ)	715–725
Знање студената о ауторству наших правописа (ВЕЉКО Ж. БРБОРИЋ)	727–735
Стандардни и матерњи језик из другачије перспективе (НАТАША Б. КИШ)	737–744
О уништеном писаном наслеђу на Косову и Метохији (на при- меру сачуваног дела једне породичне архиве) (МИТРА М. РЕЉИЋ)	745–752

Лингвокултурологија

Сложенице са именицом <i>вода</i> у српским народним говорима и српској култури (СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ, ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ)	753–763
„Богатство“ – конвенционални суд у систему вредности у срп- ском језику и култури (НАТАША С. ВУЛОВИЋ)	765–772
Стереотип о Ери (ДАНИЈЕЛА С. СТАНИЋ)	773–781

Граматографија

Српско-рускословенски међуодноси у српским граматикама рускословенског језика прве половине 19. века (НАЈДА И. ИВАНОВА)	783–790
<i>Србска Грамаџика за гимназијалну младежъ Княжесѣтва Срѣје</i> Владимира Вујића (1856) (МИЛОШ Ђ. ОКУКА)	791–802

Библиографија

Преглед библиографија објављених у часопису <i>Наш језик</i> (АНА В. ГОЛУБОВИЋ)	803–811
--	---------

УДК 811.163.41'367.335.1
811.163.41'371

Оригинални научни рад
Примљено 17. новембра 2019. г.
Прихваћено 16. децембра 2019. г.

МИЛОШ М. КОВАЧЕВИЋ*

(Универзитет у Београду,

Филолошки факултет,

Универзитет у Крагујевцу,

Филолошко-уметнички факултет,

Одсек за филологију, Катедра за српски језик)**

О РЕЧЕНИЦАМА СА СПОЈЕМ *А И* У ВЕЗНИЧКОЈ ПОЗИЦИЈИ

У раду се освјетљава синтаксички и семантички статус привидно везничког споја *а и*. То није спој двају везника, него спој везника (*а*) и партикуле (*и*), случајно остварен у реченицама у којима долази до интензификације првог поствезничког члана координиране клаузе. У раду се врши класификација и даје опис овог типа независнослужених реченица прије свега с обзиром на то да ли партикула има статус обавезног или факултативног интензификатора. Анализа показује да реченице с овим спојем нису јединствена структурно-семантичка цјелина, него да се унутар њих могу издвојити најмање три семантичка подтипа.

Кључне ријечи: везник, везнички спој, партикула, интензификатор, координирана реченица.

Говорећи о могућности изражавања и супротног и саставног значења везником *а*, М. Стевановић ће написати: „Ако је потребно означити и саставност и супротност двеју непосредно узастопних реченица које су једним елементом супротне, а другим саставне, онда се употребе оба везника и *а* и *и*, и то увек на првом месту *а*, као у примери: *Над свом њом журбом и криком сјало је сунце, а и земља бјелином засјењивала* (Д. Шимуновић). У овоме случају је, на једној страни, по-

* mkovacevic31@gmail.com

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Динамика структуре савременог српског језика* (бр. 178014), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

требно било дати супротност: земљу према сунцу, а на другој страни истоветност предиката: сијање (сунца) и засењивање (које долази од белине). Зато су ту и употребљени и везник за супротност (*a*) и везник за истоветност (*u*) – један за другим“ (Стевановић 1979: 804).

Много је спорнога, да не кажемо нетачнога, у наведеној Стевановићевој констатацији. Најприје, да се везници *a* и *u* могу употријебити „један за другим“. У литератури је, поводом питања „контактнoг положаја“ било која два независна везника, већ констатовано да „у српском стандардном језику није могуће гомилање (контактни положај) двају координираних везника. У случајевима који су хомоформни ’споју’ независних везника ради се увијек о споју назависног везника и партикуле, с тим да у том споју независни везник мора бити испред партикуле“ (Ковачевић 1998: 266). А „контактни положај партикуле и везника условљен је положајем фокусиране ријечи у структури координиране клаузе. Фокусирани члан, наиме, мора бити у иницијалној позицији координиране клаузе да би дошло до контактнoг положаја независног везника и партикуле; чим се тај услов изневјери, могућност реализације ’споја’ изостаје“ (Ковачевић 1998: 265). Пошто у српском језику независни везник може доћи само у међуклаузалној позицији, унутарклаузалном помјерању „подобна“ је само партикула. А то помјерање партикуле испред члана који се фокусира, односно интензивира истовремено је показатељ која је од двију компонената из споја *a* и везник а која партикула.

До реализација споја *a* и *u* долази, дакле, само у случајевима када је партикулом *u* фокусиран (интензивиран) први, поствезнички члан независне клаузе; партикулу и тај члан ћемо при навођењу примјера (а сви су примјери ексцерпирани из језика новина) истицати курзивом, а везник подвлачењем:

(1) Твоја похвала њима значи десет пута више него моја, а и и твоја *кријшка* има већи ефекат (Политика, 30. 8. 2019, 23); Ради се пуном паром, а и обавезе према извођачима се извршавају на време (Вечерње новости, 9. 4. 2008, 19); Они свакодневно постају све дрскији, а и њихов број расте (Вечерње новости, 11. 10. 2009, 16); Ливерпул је брзо стигао до другог гола, а и о њему ће се причати (Блиц, 11. 11. 2019, 29); Другачија је атмосфера, а и моја *шакшка* ће се мало променити (Блиц, 8. 6. 2008, 41); итд.

До реализација „споја“ *a* и *u* не може доћи ако је реченични члан који се интензивира у било којој клаузалној позицији изван поствезничке, као нпр.:

(1a) У тиму желим најбоље стручњаке, а задржаћу и *свог њрећходника* Небојшу Старчевића (Вечерње новости, 4. 11. 2007, 3); Радикалски кандидат [је] сигуран у првом, а у предности [је] *и у другом кругу* председничких избора (Правда, 3–4. 11. 2007, 2); Руска федерација има највеће светске залихе [гаса], 47,65 трилиона кубика, а највећи је *и извозник* (Вечерње новости, 27. 1. 2008, 7); Туче Партизан, а бију *и Гробари* (Курир, 5. 7. 2008, 23); итд.

У свим наведеним примјерима предикат координиране клаузе је потврдан, зато је за интензификацију и употрејебљена партикула *и*. Да је предикат координиране клаузе одричан, интензификација било ког ванпредикатског члана вршила би се партикулом *ни*, а не партикулом *и*. Наиме, „избор потврдног (И) или одричног (НИ) облика партикуле директно је условљен обликом предиката реченице: уколико у реченици предикат има морфолошки потврдну форму, за интензификацију (појачање) било ког реченичног члана употребљава се партикула И; ако пак предикат реченице има морфолошки одричну форму, и други чланови 'његове' реченице истичу се партикулом НИ“ (Ковачевић 2002: 35), чему су потврда и сљедећи примјери, у којима се због одричности предиката координиране клаузе не остварује „спој“ *a* и, него *a* ни:

(1б) Колико се сећам, он је само једном био овде, а ни наши нису званично много одлазили тамо (НИН, 15. 11. 2007, 13); Мира не би умела, а ни хћела да тако топло опише Огњенку (Блиц, 3. 2. 2008, 21); Била је тврда утакмица, а ни временске њрилике нам нису ишле на руку (Блиц, 6. 4. 2008, 43); Они су је [песму] певали, али је нису никад снимили, а ни њлаћили (Курир, 4. 1. 2008, 16); итд.

Премјештање из везничке позиције и преобразба у негирани интензификатор *ни* у клаузама с одричним предикатом, недвосмислено показују да у споју *a* и лексема *и* није везник него интензификатор, па самим тим ни спој *a* и није спој двају везника – него везника (*a*) и партикуле (*и*). Ту је интензификаторов „контактни положај са координатором сасвим случајан“, што не значи и да је изостављив (Вукић 2014: 214).

У свим примјерима реченица са везничко-интензификаторским спојем *a* и интензификатор *и* нема исти структурно-семантички статус. У неким примјерима он може, а у неким не може бити изостављен. А управо је (не)могућност изостављања интензификатора *и* представља један од најочигледнијих критеријума за одређење семантичке вриједности координиране *a*-клаузе. У неким примјерима *и* има статус *обавезног инћензификаћора*, а у неким – *факулћивног инћензификаћора*. Партикуле које су „неиспустиве компоненте сложени(ји)х

језичких јединица – представљају *обавезне интензификације*“ (Ковачевић 2015: 98). Партикуле чијим се испуштањем само укида компонента комуникативног или стилско-експресивног наглашавања без промјене структурне и основне семантичке вриједности клаузе – сматрамо *факултативним интензификацијима*.

Партикула *и* у контактном или дистантном споју *а и* има статус обавезног интензификатора у случајевима у којима би њено изостављање довело до неграматичности (неовјерености) координиране реченице. Друкчије речено, независно сложена реченица би са самим везником *а* била смисаоно неприхватљива, али је зато потпуно граматична са самим везником *и*, чему су потврда сљедећи примјери:

(2) Некако су се склопиле звезде, *а и* [$\rightarrow *a / \rightarrow u$] нашла сам добре партнере (Блиц, 22. 9. 2007, 24); Девојка ми је љубоморна као пас, *а и* [$\rightarrow *a / \rightarrow u$] ја сам (Правда, 26. 9. 2007, 18); Мало се шегачим, *а и* [$\rightarrow *a / \rightarrow u$] уживам у томе (Блиц, 24. 2. 2008, 34); Овде је повољније, *а и* [$\rightarrow *a / \rightarrow u$] нађем све што ми треба (Вечерње новости, 15. 10. 2019, 12); Можда смо имали већу жељу за победом од њих, *а и* [$\rightarrow *a / \rightarrow u$] одиграли смо боље (Курир, 2. 2. 2008, 23); Они свакодневно постају све дрскији, *а и* [$\rightarrow *a / \rightarrow u$] њихов број расте (Вечерње новости, 11. 10. 2009, 16); Анатомијски савршене лутке су увек расположене за секс, *а и* [$\rightarrow *a / \rightarrow u$] добро кувају (Вечерње новости, 13. 1. 2008, 15); Не зна, *а и* [$\rightarrow *a / \rightarrow u$] не жели да зна (Пипер 2018: 70); Неће да раде, *а и* [$\rightarrow *a / \rightarrow u$] не треба да раде (Пипер 2018:70);¹ итд.

У наведеним реченицама није могуће употријебити везник *а* а да не буде употријебљена и партикула *и*, што значи да је у њима партикула неиспустива, и тек захваљујући њој клауза с везником *а* добија копулативно значење. Спој *а и* у датим реченицама има вриједност копулативног везника *и*. А тај копулативни везник није могао бити реализован због тога што је хомоформан с партикулом која иза њега слиједи. У вези *а и* „форма партикуле у функцији интензификатора условљава немогућност реализације хомоформног везника *и*, јер се никад у контактном положају не могу реализовати било који хомоформни везник и партикула. Није, дакле, могућа комбинација **и и*, од којих је прво *и*

¹ П. Пипер под саставне реченице са спојем *а и* неоправдано (на неоправданост указују и форме реченица у наведеним примјерима) уврштава само оне с двама негираним предикатима у координираним клаузама. Он, наиме, каже: „Подврсту саставних реченица с везником *а* у споју са *и* чине и реченице са додатним значењем истицања негације, у којима се негирањем глагола у предикату једног предикацијског дела проширује негација исказана у предикату другог дела и истиче разлика између првог и другог предикацијског дела сложене реченице“ (Пипер 2018: 70).

везник *a* друго *u* партикула“ (Ковачевић 1998: 256–257). Пошто није могућ контактни положај хомоформних везника и партикуле, једна од те двије јединице мора се супституисати неком другом јединицом.² Замјена партикуле *u* готово да није могућа, јер она међу партикулама нема ниједног релативног синонима, па се зато копулативни везник *u* супституише везником *a*, који у одређеним контекстима може бити и копулативни. У реченицама какве су напријед наведене (2), у којима је искључено супротно значење – партикула *u* није само обавезни интензификатор него и обавезни семантички конкретизатор везника *a*.³

Према томе, све реченице наведеног (2) типа, у којима се спој *a* и *u* може супституисати везником *u*, док се искључује супституција везником *a*, јесу *саставне независне реченице* с копулативно употријебљеним везником *a* и партикулом *u* као обавезним интензификатором у функцији обавезног везничког (семантичког) конкретизатора. „У таквим конструкцијама везник [А] постаје формална ознака координације, с тим што се примећује да је он, осим тога, ознака ефекта неочекиваности, изненађења“ (Вукић 2014: 213).

Уколико се у реченицама са везничко-интензификаторским спојем *a* и тај спој не може супституисати везником *u*, него само везником *a*, у питању су *сујројне координиране независне реченице*, са факултативним (испустивим) интензификаторим *u*, што потврђују сљедећи примјери и њихове трансформације:

(3) Домаће штедње у динарима практично нема, *a* и $[\rightarrow a / \rightarrow *u]$ она у девизама је недовољна (Вечерње новости, 5. 1. 2008, 2); Пуно радим, *a* и $[\rightarrow a / \rightarrow *u]$ Игор има много пословних обавеза (Курир, 19. 8. 2009, 13); итд.

Наведени примјери су примјери независносложених реченица са недвосмисленим супротним клаузама с везником *a*, док употреба партикуле *u*, у случајном контактном положају са везником, нема никаквог утицаја на семантику независне супротне клаузе, будући да партикула има искључиво улогу комуникативно-експресивног наглашавања садржаја лексеме или синтагме испред које стоји.

Највећи број реченица са контактним спојем везника *a* и партикуле *u* подлијеже двострукој интерпретацији, или, како би рекао

² О могућностима комбиновања различитих копулативних везника с партикулама *u* и *ni* в. у: Танасић 2013: 229–241.

³ Конкретизатор везничког значења, или семантички конкретизатор „јесте реч или скуп речи у постпозицији у односу на значењски недовољно спецификован везник, чија је функција семантичка спецификација тог везника и клаузе која се њиме везује“ (Вукић 2014: 59; уп. Ковачевић 2003: 76).

Стевановић, има „супротно-саставно“ значење, зато што се у тим реченицама спој може замијенити и везником *a* и везником *u*, а да реченица остане овјерена. Само се при тим двјема интерпретација статуса партикуле мијења: при одређењу супротног значења партикула *u* има статус факултативне, при одређењу копулативног (саставног) статуса независне клаузе, партикула *u* добија статус обавезне. Но, покажимо то на примјерима:

(4) Твоја похвала њима значи десет пута више него моја, *a u* [$\rightarrow a / \rightarrow u$] твоја критика има већи ефекат (Политика, 30. 8. 2019, 23); Ливерпул је брзо стигао до другог гола, *a u* [$\rightarrow a / \rightarrow u$] о њему ће се причати (Блиц, 11. 11. 2019, 29); Прошле сезоне се пет пута уписао у стрелце, *a u* [$\rightarrow a / \rightarrow u$] ове сезоне је већ успео да постигне један гол (Блиц, 23. 9. 2007, 32); Са умњацима се може, *a u* [$\rightarrow a / \rightarrow u$] не мора (Танасић 2013: 232, Вечерње новости); Они су други део одиграли изузетно добро, *a u* [$\rightarrow a / \rightarrow u$] ми смо им мало помагали (Вечерње новости, 15. 1. 2008, 45); Потоп је на видику, *a u* [$\rightarrow a / \rightarrow u$] видик се примакао (Политика, 30. 6. 2014, 12); Порез ће бити већи, *a u* [$\rightarrow a / \rightarrow u$] плаћаће га већи број грађана (Блиц, 16. 4. 2009, 5); Његови пасови су правовремени и прецизни, *a u* [$\rightarrow a / \rightarrow u$] шут му је и даље снажан (Данас, 29. 7. 1997, 17); Валонци немају ништа против да се присаједине Француској, *a u* [$\rightarrow a / \rightarrow u$] за Французе су добродошли (Вечерње новости, 31. 7. 2008, 14); ... сви вукови су на броју, *a u* [$\rightarrow a / \rightarrow u$] сви ловци су сити, задовољни и румени (Блиц, 24. 2. 2008, 38); итд.

У свим наведеним примјерима, како се види, реченица може бити интерпретирана или као супротна, које значење задаје сам супротни везник *a* (којим се може супституисати цијели спој *a u*). Реченица, међутим, може бити интерпретирана као саставна ако партикулу *u* сматрамо обавезним конкретизатором везничког значења, јер она као обавезни конкретизатор супротног везника нужно том везнику задаје функцију саставног. Тада се, дакле, спој *a u* може супституисати самим везником *u* као верификатором копулативне семантичке вриједности независносложене реченице. Овакве реченице, дакле, могу бити интерпретиране или као супротне или као саставне, али никако, како то сматра М. Стевановић, као „супротно-саставне“, будући да не може постојати реченица чији би један дио припадао једној реченичној врсти, а други – другој. Увијек се статус реченице одређује према доминантној а критеријалној структурно-семантичкој компоненти.

Да закључимо. Спој *a u* није нити може бити спој двају везника, у питању је увијек спој везника (*a*) и интензификаторске партикуле (*u*). Контактни положај партикуле и везника је потпуно случајан, и

остварује се само у случајевима када се интензивира први поствезнички реченични члан координиране клаузе. Зависно од тога да ли партикула има статус обавезног или факултативног интензификатора, све се реченице овога типа могу разврстати у три подгрупе: а) саставне реченице, у којима је спој *a* и замјењив само копулативним везником *и*, и у којима партикула *и* има статус и обавезног интензификатора и обавезног конкретизатора везничког значења (нпр.: Мало се шегачим, *a* и уживам у томе), 2. супротне реченице, у којима је спој *a* и замјењив само везником *a*, и у којима партикула *и* има статус факултативног интензификатора (нпр.: Домаће штедње у динарима практично нема, *a* и она у девизама је недовољна), и 3. „двозначне“ реченице, тј. реченице у којима је спој *a* и замјењив и везником *a* и везником *и*, с тим што при замјени везником *a* партикула има статус факултативног интензификатора, а при замјени везником *и* – обавезног интензификатора и конкретизатора везничког значења (нпр.: Са политичарима се може, *a* и не мора).

ЛИТЕРАТУРА

- Вукић 2014: Маја Вукић, *Комбиновање везника и невезничких речи у савременом српском језику*, необјављена докторска дисертација, Пале: Филозофски факултет.
- Ковачевић 1998: Милош Ковачевић, *Синџакса сложене реченице у српском језику*, Београд: Рашка школа – Србиње: СПКД „Просвјета“.
- Ковачевић 2002: Милош Ковачевић, Дистрибуција и правила употребе партикула И и НИ, у: Милош Ковачевић, *Синџаксичка негација у српском језику*, Ниш: Издавачка делатност Универзитета у Нишу, 33–57.
- Ковачевић 2003: Милош Ковачевић, Конкуренција простих независних везника и везника са обавезним конкретизатором у српском језику, у: *Грамајичке и сџилисџичке шеме*, Бања Лука: Књижевна задруга, 74–96.
- Ковачевић 2015: Милош Ковачевић, Партикуле НИ и И у функцији обавезног интензификатора, у: Милош Ковачевић, *О реченици и њеним члановима*, Београд: Јасен, 97–118.
- Пипер 2018: Предраг Пипер, Напоредносложене реченице, у: Предраг Пипер, Миливој Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Марина Николић, Дојчил Војводић, Људмила Поповић, Срето Танасић, Биљана Марић, *Синџакса сложене реченице у савременом српском језику*, у ред. Предрага Пипера, Нови Сад: Матица српска – Београд: Институт за српски језик САНУ, 35–90.

Стевановић³1979: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнojeзичка норма)*. II. Синтакса, Београд: Научна књига.

Танасић 2013: Срето Танасић, Слагање везника и партикула у координираним конструкцијама, *Зборник Мајице српске за славистику* 83, Нови Сад, 229–241.

Miloš M. Kovačević

ON THE SENTENCES WITH THE CONJUNCTIVE COMPOUND *A I* IN THE POSITION OF CONJUNCTIONS

S u m m a r y

The paper analyzes the syntactic-semantic status of the apparently conjunctive compound *a i*. The analysis showed that the compound *a i* are neither nor can be the junction of two conjunctions, but that it is always the junction of the conjunction (*a*) and the intensifier particle (*i*). The contact position of the particle and the conjunction is completely accidental, and is only realized when the first post-conjunction sentence member of the coordinated clause is intensified. Depending on whether the particle has the status of obligatory or facultative intensifier, all sentences of this type are classified into three subgroups: 1) compound sentences, in which the compound *a i* is interchangeable only by the copulative conjunction *i*, and in which the particle *i* has the status of both obligatory intensifier and obligatory concretizer of conjunction meaning (for example: *Malo se šalim, a i uživam u tome*), 2) opposite sentences, in which compound *a i* is interchangeable only with the conjunction *a*, and in which the particle *i* has the status of an optional intensifier (for example: *Štednje u dinarima pratkično nema, a i ona u devizama je nedovoljna*), and 3) “ambiguous” sentences, i.e. sentences in which the conjunction *a* is also interchangeable with the conjunction *i* but, insofar the conjunction *a* is replaced the particle has the status of a facultative intensifier, and in the case of the substitution with the conjunction *i* – the status of the obligatory intensifier and concretizer of the connective meaning (for example: *Sa političarima se može, a i ne mora*).

Keywords: conjunction, conjunctive compound, particle, intensifier, coordinated sentence.